

Poglavje 4

Struktura rej krškopoljskega prašiča ¹

Špela Malovrh, Stanka Pavlin

4.1 Uvod

V skladu s programom ohranjanja avtohtone slovenske pasme krškopoljski prašič je bila tudi v letu 2013 opravljena ocena vzrejnih središč za krškopoljsko pasmo tako na območju Krško-Brežiškega polja (izvirnem območju) kot v ostalih območjih Slovenije, kamor se je reja krškopoljskega prašiča razširila. Status vzrejnega središča za krškopoljsko pasmo je v letu 2013 imelo 13 rej. Aktualen seznam je dostopen na spletni strani Enote za prašičerejo (<http://agri.bf.uni-lj.si/Enota>).

Za pasmo krškopoljski prašič se vodi ena rodovniška knjiga, za katero skrbi KGZS KGZ Novo mesto. Le-ta podeljuje svinjam nove rodovniške številke ob prvi prasitvi, prav tako pa skrbi za označevanje plemenskega podmladka. Rejci, ki so v kontroli proizvodnosti, morajo v skladu z rejskim programom SloHibrid (Kovač in Malovrh, 2012) za vsako plemensko svinjo voditi kartico svinje in dokumentacijo, ki jo morajo v mesečnih ali dvomesečnih intervalih pošiljati v obdelavo na Enoto za prašičerejo, Oddelka za zootehniko. Vodenje potrebne dokumentacije je opisano v posebnem poglavju.

V populacijo krškopoljskih prašičev so bili v letu 2003 vključeni uvoženi plemenski prašiči pasme *sattelschwein* (11 živali). Vsi merjasci in svinje so bili že izločeni, zadnja svinja v decembru 2010. V plemenski čredi je precej živali, ki imajo gene obeh pasem. Delež zastopanosti posameznega genotipa skozi leta je opisan v ločenem prispevku.

4.2 Število in kategorije prašičev

Stalež krškopoljskih prašičev prikazujemo za vzrejna središča s statusom v letu 2013. V omenjenih rejah je sedanji stalež neprimerljiv s podatki iz preteklosti, saj je bilo po letu 2009 dodatno vključenih 13 vzrejnih središč za krškopoljskega prašiča (tabela 2).

Vzrejna središča so imela v letu 2013 v plemenski čredi od dve do 16 starih svinj (tabela 1), skupno pa je v omenjenih rejah 85 starih svinj. Večina rej je imela po enega merjasca, medtem ko so štiri reje menjavale merjasca in imajo zato po dva. Plemenskih mladice za obnovo črede je bilo 49. Obnova plemenske črede v nobeni od rej ni kontinuirana, temveč prej enkratna, kar se kaže v nihanju števila mladice, tako pri posameznih rejcih kot v celotni populaciji.

¹Prispevek je sofinanciran v okviru Izvajanja skupnega temeljnega rejskega programa na področju prašičereje

Tabela 1: Število in kategorije prašičev po rejcih v letu 2013

Rejec	Tip reje	Plem.		Plem. mladice	
		merjasci	svinje	Št.	Delež (%)
1		2	16	13	81.25
2		1	10	0	0
3	EKO	1	3	0	0
4	EKO	1	2	0	0
5		1	5	2	40.00
6	EKO	2	13	3	23.08
7	EKO	2	3	0	0
8	EKO	1	2	0	0
9	EKO, RP	1	7	2	28.57
10		1	4	2	50.00
11	EKO, ZK	1	14	4	28.57
12	EKO	0	1	0	0
13		2	5	3	60.00
Skupaj		16	85	29	34.11

EKO - ekološka reja, RP - reja na prostem, ZK - hlev z zunanjo klimo

Tabela 2: Število in kategorije prašičev po letih pri rejcih skupaj¹

Leto	Kategorija prašičev					
	Plem. merjasci	Plem. svinje	Plem. mladice	Pujski do 2. m.	Drugi prašiči	Skupaj
2000	6	27	11	48	$7 + 12^2 + 2^3$	116
2004	5	39	6	43	98	191
2005	4	33	24	135	23	219
2006	5	38	12	145	9	209
2007	$4 + 1^4$	36	5	57	$72 + 24^2$	198
2008	3	30	17	$23 + 19^2$	$78 + 12^2$	182
2009	15	64	34	$123 + 6^2$	$177 + 1^3$	420
2010	10	72	15	186	$256 + 6^2$	535
2011	14	57	30	138	$146 + 1^2$	386
2012	18	70	49	118	$95 + 6^5$	356
2013	14	85	29			

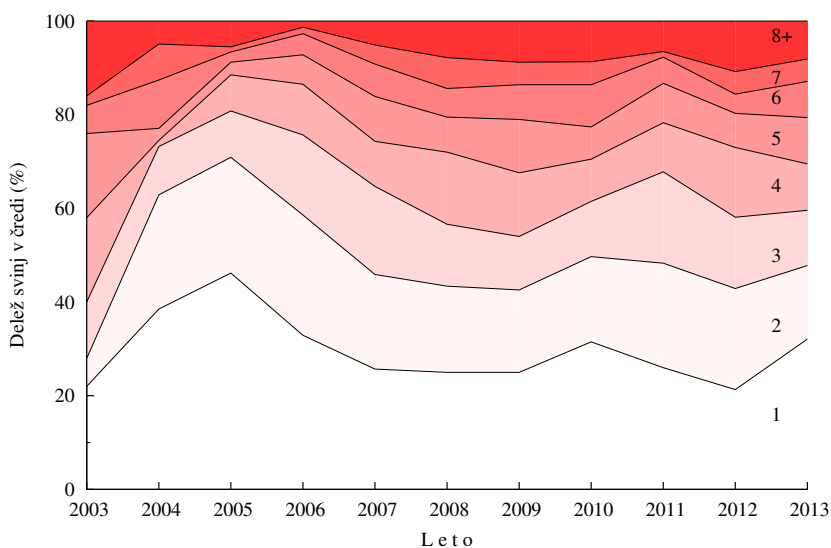
¹do vključno leta 2008 le 4 reje, v letu 2013 13 rej; ²križanci (beli, pisani, rjavi); ³beli pitanci; ⁴mlad merjasec za prodajo; ⁵ pasasti prašiči, ni bilo možno ugotoviti porekla

Na vzrejnih središčih so živali večinoma zadovoljivo oskrbovane, v primerni kondiciji ter zdrave. Redijo jih v starejših objektih, ki so večinoma potrebni prenove oz. dograditve.

Prehrana živali v obiskanih rejah temelji na doma pridelani krmi, nekatere reje del krme dokupijo. Kar nekaj rej je ekoloških (8), en rejec ima sistem reje na prostem, eden pa ima hlev z zunanjo klimo.

4.3 Starostna struktura

Starostno strukturo pri krškopoljskih svinjah prikazujemo z deležem svinj po zaporednih prasnih (slika 1), kjer različni odtenki ponazarjajo delež svinj od prve (spodaj) do osme (zgoraj) zaporedne prasnice. Trdimo lahko, da se močno pozna povečevanje populacije v letu 2005, saj je bilo v čredi veliko mladic (46 %). Taka starostna struktura bi bila lahko tudi posledica prezgodnjega izločevanja svinj, na vsak način pa posledica zelo neenakomerne obnove. V letu 2007 je nad pričakovanjem veliko svinj od prve do tretje prasnice, kar je posledica vstopa velikega števila mladic v letu 2005. V čredo je bilo v letu 2007 vključenih manj mladic, kar je odraz manjšega zanimanja za rejo, pa tudi rejci, ki so bili vključeni v gensko banko, svojih čred niso obnavljali. V letu 2009 je delež mladic ugoden (21.4 %), nekoliko nad pričakovanjem je v letu 2009 delež svinj po četrth prasnici (15.5 %).

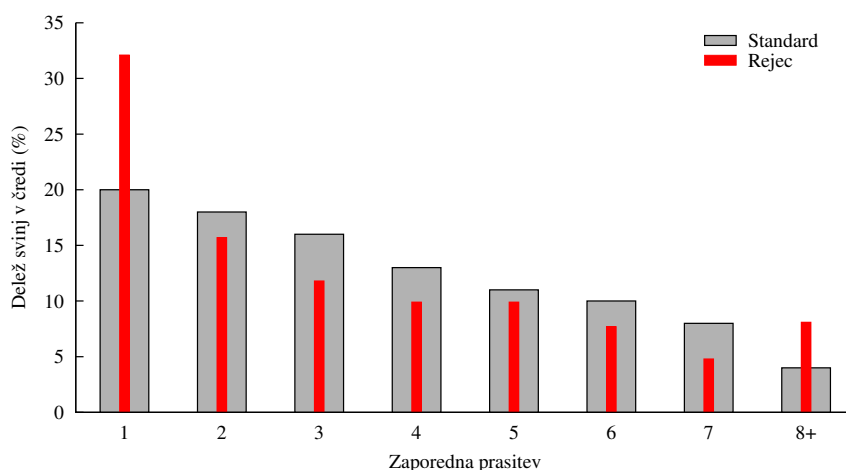

Slika 1: Starostna struktura po zaporednih prasnih v letih 2003 do 2013

Manjkajo pa v preteklih letih v strukturi svinje z višjimi zaporednimi prasnimi (slika 1), kar kaže na prezgodnje izločanje krškopoljskih svinj. V letu 2010 je bil delež mladic ponovno bistveno večji kot v preteklih nekaj letih (37.0 %), kar je predvsem posledica vključitve večjega števila novih rej. Posledično so deleži svinj višjih zaporednih prasnih manjši; svinj

po prvi prasitvi je bilo 14.8 %, po drugi prasitvi 12.2 %, po tretji 9.1 % ter v višjih skupaj 27.0 %. V letu 2012 je starostna struktura nekoliko ugodnejša kot v letu 2010, delež mladic nekaj manjši (29.7 %), večja sta deleža svinj po prvi in drugi prasitvi.

Na sliki 2 je starostna struktura v letu 2013 prikazana z ožjimi stolpci, priporočena starostna struktura (Gadd, 2003) pa s širšimi stolpci. Priporočena struktura je taka, da je mladic v čredi 20 %, svinj po prvi prasitvi 18 %, po drugi 16 %, po tretji 13 % in tudi potem po zaporednih prasitvah delež pada. V letu 2013 je v primerjavi s priporočeno strukturo precej več mladic (slika 2), manjka pa svinj od druge do četrte zaporedne prasitve. Pa tudi sicer v nobenem od prikazanih let starostna struktura ni podobna priporočeni (slika 1).

Slika 2: Starostna struktura po zaporedni prasitvi v letu 2013

4.4 Rejski in selekcijski ukrepi

Večletna želja je, da bi, poleg že uvedenih rejskih in selekcijskih opravil (odbira po zunanosti, odbira mladih merjascev, spremljanje in izračunavanje sorodstva, vodenje rejske dokumentacije in rodovniške knjige, označevanje in drugo), uvedli tehtanje živali in merjenje debeline hrbtna slanina. Težavo pri uvedbi merjenja predstavljajo: način prodaje plemenskega podmladka pri 30 kg, dejstvo, da večina rejcev nima primernih tehtnic ter zelo majhne primerjalne skupine (majhne reje). Brez merjenja lahko zgolj subjektivno ocenjujemo, da so prirasti pri živalih v marsikateri reji zelo slabi.

Nadaljujemo z genskimi preizkušnji krškopoljskih prašičev. S tem namenom jemljemo vzorce tkiva ušes za genotipizacijo krškopoljskih prašičev, ki omogoča vpogled v sklad genov populacije krškopoljcev. Rezultate želimo uporabljati tudi pri načrtnem parjenju genet-

sko čim bolj oddaljenih svinj in merjascev, kot tudi pri izbiri manj sorodnih živali, ki so sicer sorodne po poreklu.

4.5 Uravnavanje sorodstva v populaciji

Celotna populacija je precej inbridirana zaradi majhnosti populacije, česar pa izračun koeficienta inbridinga zaradi nepopolnih porekel ne pokaže. Že vrsto let problem predstavljajo plemenski merjasci, saj je sedaj praktično nemogoče priti do merjascev, katerih predniki ne bi izviral iz štirih izvornih rej. Z uvozom plemenskih prašičev pasme *sattelschwein* smo za nekaj časa problem inbridinga nekoliko omilili, škoda pa je, da so bili tudi uvoženi prašiči med seboj v sorodu. Dobrodošla osvežitev je bila tudi vključitev nove reje, ki je imela vsaj po zunanjem videzu živali nesorodne s krškopoljci v ostalih treh izvornih rejah.

Rej, ki bi imele krškopoljske prašiče in le ti ne bi izviral iz že poznanih rej, nismo izsledili. K spremljanju kontrole proizvodnosti vsako leto pristopijo novi rejci, žal pa nekateri rejo krškopoljskih prašičev kmalu opustijo. Ker so novi rejci izpred nekaj let povsem nenačrtno kupovali svinjke pri enem rejcu in merjaščka pri drugem, se srečujemo s problemom, kje zanje sedaj dobiti nesorodnega merjasca.

Za minimalno povečevanje inbridinga v malih populacijah je najboljša metoda izračunavanja koeficienta inbridinga za vsako parjenje v populaciji posebej in izbira kombinacij, ki najmanj doprinesejo k povečanju inbridinga. Na ta način že več let za praktično vse reje izbiramo najprimernejšega merjaščka, da je koeficient sorodstva s svinjami v reji čim manjši. Tak postopek je za kupce merjasca precej dolgotrajen, saj nekastriranih merjaščkov v rejah praktično ni, ker so merjaščki kastrirani takoj po rojstvu. Kasnejša kastracija, ki jo lahko opravi le veterinar, je za rejca merjaščkov prevelik strošek. Merjaščka je tako potrebno naročiti vnaprej. Od rojstva pa do starosti, ko je merjašček primeren za pripust, preteče več kot 8 mesecev. Rotacijski sistemi parjenja bi bili sicer nekoliko enostavnejši za izvedbo, za vzpostavitev takega sistema pa bi potrebovali več rej s po več živalmi, ki so med sabo nesorodne. Poleg tega, da bi imeli reje z nesorodnimi živalmi, bi reje morale imeti namen reje krškopoljcev v daljšem obdobju.

Prav tako bi bila dobra rešitev specializirana reja za vzrejo plemenskih merjascev, ki bi iz drugih rej odkupovala nekastrirane merjaščke, jih vzrejala ter prodajala. Taka reja zaradi številnih omejitev (ne sme rediti drugih prašičev, vrednost izločenih merjascev ob zakolu ...) ni rentabilna niti s plačili iz KOP ali KOPOP. Zanja bi potrebovali dodatna sredstva, saj sedaj uveljavljeni način ne omogoča optimalnega uravnavanja sorodstva v populaciji.

4.6 Nove reje

Stalno delo na ohranjanju pasme krškopoljski prašič je tudi iskanje novih rej, ki bi bile pripravljene rediti prašiče avtohtone pasme. V zadnjih letih je precej zanimanja za rejo krškopoljskih prašičev predvsem izven Krško-Brežiškega polja. Večinoma so to reje, ki imajo poleg ene do treh svinj tudi merjasca.

Za stabilno ohranjanje pasme bi bilo potrebno pridobiti nekaj več rej, ki bi bile pripravljene rediti nad 10 svinj, in praktično podvojiti stalež plemenskih svinj in merjascev v okviru genske banke. Male reje, ki imajo po nekaj krškopoljcev, se ne želijo dolgoročneje obvezati in tako nanje tudi dolgoročneje ne moremo računati. Prav tako pa status reje v genski banki od uvedbe Slovenskega kmetijskega okoljskega programa nima teže, saj so reje, ki redijo plemenske živali in vzrejajo podmladek, pri izplačilih v programu KOP izenačene z rejami, ki redijo pitance. Dobrodošla sprememba v zadnjih letih so bile podpore za plemenjake in njihove matere v sklopu Javne službe nalog genske banke v živinoreji.

4.7 Krškopoljski prašič in program razvoja podeželja (PRP) 2014-2020

Pasma krškopoljski prašič je na seznamu lokalnih pasem, ki so bile v letih 2007 - 2013 v okviru kmetijsko okoljskih plačil (KOP, podukrep 214-II/5) upravičene do podpore. Prašiči krškopoljske pasme, za katere se je uveljavljala podpora, so morali biti individualno označeni s strani selekcijske službe. Pravica do podpore je bila izenačena med rejci, ki so kupili nekaj prašičev za pitanje in tistimi, ki so imeli plemenske svinje in merjasce ter so vzrejali plemenski podmladek.

V letu 2015 se začena novo obdobje Programa razvoja podeželja 2014-2020. Pasma krškopoljski prašič je upravičena do podpore za avtohtone pasme znotraj kmetijsko okoljskih in kmetijsko podnebnih plačil (KOPOP). Eden izmed pogojev za pridobitev podpore so urejeni podatki za prašiče. Zato ponovno pozivamo rejce, ki bodo pristopili k temu ukrepu, da redno pošiljajo dokumentacijo, ki je predpisana v Rejskem programu SloHibrid (Kovač in Malovrh, 2012), predstavljena pa je tudi na spletni strani Enote za prašičerejo (<http://agri.bf.uni-lj.si/Enota/>) in v posebnem poglavju te zbirke.